

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	2
Symposium Groene Buurtinitiatieven	3
Noordwal / Seelab	5
New World Campus	6
Blossom in the Park	7
Overige bijeenkomsten / workshops	8
Toekomstplannen	9
Kostenverantwoording	11
Colofon	12

INLEIDING

De Groene Helden buurtlaboratorium is een samenwerkingsverband van ervaren en ondernemende professionals, die zich tot doel hebben gesteld hun kennis te gebruiken om samen met bewoners (organisaties) hun buurt te vergroenen.

Groene Helden Buurtlaboratorium is een samenwerking tussen Stadswekerij Groene Helden, DGJ Architects & Landscapes, en Tiessens Gebiedsontwikkeling.

Met onze kennis helpen we initiatiefnemers bij de planvorming, realisering én nazorg van een project, wat uiteindelijk ook ten behoeve is van een beter en groener leefklimaat in de stad.

We doen dit door openbare buurtlaboratoria te organiseren voor o.a. bewoners, gemeenten en professionals bestaande uit workshops met verschillende thema's. Het is ons doel om zoveel kennis en begeleiding te bieden dat bewoners hun eigen plannen kunnen bewerkstelligen.

Begin 2015 zijn we gestart we met het organiseren van een serie buurtlaboratoria over buurtgroen en stadslandbouw. Deze waren openbaar en iedereen kon zich hiervoor inschrijven via de website www.groenehelden.com. De activiteiten en verslagleggingen van de Groene Helden zijn via de website en Facebook te volgen.

De subsidie die door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie ter beschikking is gesteld, is gebruikt om deze buurtlaboratoria te organiseren.

Op de volgende pagina's worden deze workshops beschreven in woord en beeld.

Welkomstbord buurttuin 'Het Welpje', Roggeveenstraat Den Haag

SYMPOSIUM GROENE BUURTINITIATIEVEN

Het Symposium Groene Buurtinitiatieven op woensdag 15 april was een groot succes! Rond de klok van 15u verzamelden de deelnemers zich bij de Zeeheldentuin in Den Haag. In twee verschillende groepen werden korte rondleidingen gehouden door de Zeeheldentuin, Biologische Moestuin het Welpje en Emma's Hof.

Nieuwe Topsector in Nederland

Na de rondleidingen verzamelden de deelnemers zich in het Koorenhuis voor de voortzetting van het programma. Dagvoorzitter Bastiaan Verberne opende, waarna Silvia de Ronde Bresser van KrachtinNL in haar presentatie de MAEXchange toelichtte.

Sylvia "Alle bewonersinitiatieven samen zijn een nieuwe topsector in Nederland" Deze sector zorgt voor nieuwe banen, voor meer samenhang in de wijken en meer groen op straat" Om dit zichtbaar te maken en uit te rekenen heeft zij de Maatschappelijke AEX ontwikkeld. Met deze tool wordt het mogelijk om de maatschappelijke meerwaarde van buurtinitiatieven inzichtelijk te maken.

Vervolgens vertelde Wessel Tiessens, mede-organisator van het symposium namens de Groene Helden, over de ontwikkeling van de Zeeheldentuin. Wessel: "na drie jaar ploeteren hebben we veel kennis opgedaan met het realiseren van de Zeeheldentuin. Om deze kennis te delen en te vergroten hebben wij dit Symposium georganiseerd. Zo kunnen meer projecten profiteren van de reeds opgedane kennis en hoeft niet iedereen het wiel uit te vinden".

Symposium Groene Buurtinitiatieven samengevat in beeld

SYMPOSIUM GROENE BUURTINITIATIEVEN

Groene Duimen

Na het uitwisselen van de vele ervaringen was het tijd voor de feestelijkheden: het uitreiken van de Groene Duimen en het bekendmaken van de deelnemers voor de Buurtlaboratoria van de Groene Helden.

In totaal werden door wethouder Joris Wijsmuller negen IVN Groene Duimen uitgereikt aan mensen die zich al jaren inzetten voor het Haagse groen. De volgende personen hebben zich door het neerzetten van hun groene duim aangesloten bij het 'Gilde van Groene Duimen' van Groen Dichterbij:

- Antonio Peralta vanwege zijn inzet voor Grondige Vlinders
- Beatrice van Tilburg voor haar inzet bij Samentuin de Mariahof en de Compostbakkers
- Sacha Winkel & Marianne Edixhoven voor hun inzet bij LUSTHOFxI
- Peter van Amstel voor zijn inzet bij Biologische Moestuin het Welpje
- Menno Swaak voor zijn kennis over permacultuur die hij al jarenlang deelt met de Haagse gemeenschap.
- Eric Wisse voor zijn inzet bij Emma's Hof
- Wessel Tiessens & Frédérique Huijgen voor hun inzet voor de Zeeheldentuin en organisatie de Groene Helden.

Vervolg

Aan het einde van de avond heeft Frédérique namens de Groene Helden onthuld welke initiatieven in de komende maanden hulp gaan krijgen van de Groene Helden bij het realiseren van hun projectplannen. Dit betreft een buurtinitiatief van kunstenaarsatelier Noordwal en een groen initiatief ingediend door Caroline Zeevat.

Van links naar rechts: Bastiaan Verberne, Frédérique Huijgen, Wessel Tiessens, Joris Wijsmuller (wethouder)

NOORDWAL / SEELAB

See Lab is een nieuw ateliercomplex met een grote nonprofit project ruimte voor hedendaagse kunst, een artist-in-residence programma, een educatief programma voor kinderen en een semi openbare beeldentuin aan de Scheveningse kust.

De kunstenaars die betrokken zijn bij See Lab zijn gehuisvest in het pand aan de Noordwal 117, waar zij een grote semi-openbare binnentuin wilden ontwikkelen. De Groene Helden hebben dit groene buurtinitiatief vanaf het begin ondersteund vanuit onze ervaring met de Zeeheldentuin en onze eigen expertise.

De gemeente Den Haag heeft aan het pand aan de Noordwal een andere bestemming gegeven, waardoor het kunstenaarscollectief gedwongen werd hun plannen te wijzigen. Dit heeft geleid tot een verhuizing naar de Duinstraat in Scheveningen en tot de oprichting van See Lab.

De Groene Helden begeleiden See Lab bij de gesprekken met de gemeente om tot overeenkomsten te komen en we helpen See Lab hun visie op hun werk, groen en op omgeving te definiëren. De semi-openbare binnentuin is nog steeds wenselijk en de Groene Helden gaan See Lab helpen bij het maken van een inrichtingsplan. Dit doen we door een workshop te organiseren en gezamenlijk een schetsontwerp te maken voor de tuin en de gevels. In 2016 komen de uitkomsten op de site te staan.

Foto boven: binnentuin Noordwal 117
Foto's onder: Seelab

BINNENTUIN NEW WORLD CAMPUS

De New World Campus, gelegen aan het Spaarnseplein in Den Haag, is dé plek waar baanbrekende oplossingen worden gevonden voor mondiale vraagstukken op het gebied van internationale duurzame ontwikkeling.

De New World Campus richt zich op die thema's die essentieel zijn voor de uitdagingen waar wij op dit moment wereldwijd voor staan. Zij streven ernaar om verschillende partijen werkzaam in deze sectoren aan elkaar te verbinden omdat vernieuwing en innovatie juist op de snijvlakken van deze thema's ontstaat: agri & food, water & sanitatie, duurzame bouw, energie en ICT. Het gebouw huisvest diverse ondernemers en professionals op dit gebied.

De Groene Helden hebben voor het binnenterrein, nu nog een parkeerplaats, advies gegeven voor de ontwikkeling van deze versteende plek tot een duurzame groene omgeving. De binnentuin gaat plaats bieden aan groene, innovatieve initiatieven die ook economisch rendabel kunnen zijn, aan groene netwerkruimtes en aan buurtinitiatieven om omwonenden te betrekken bij de ontwikkeling van de tuin. Momenteel zijn we nog in onderhandeling over een mogelijke samenwerking in de toekomst.

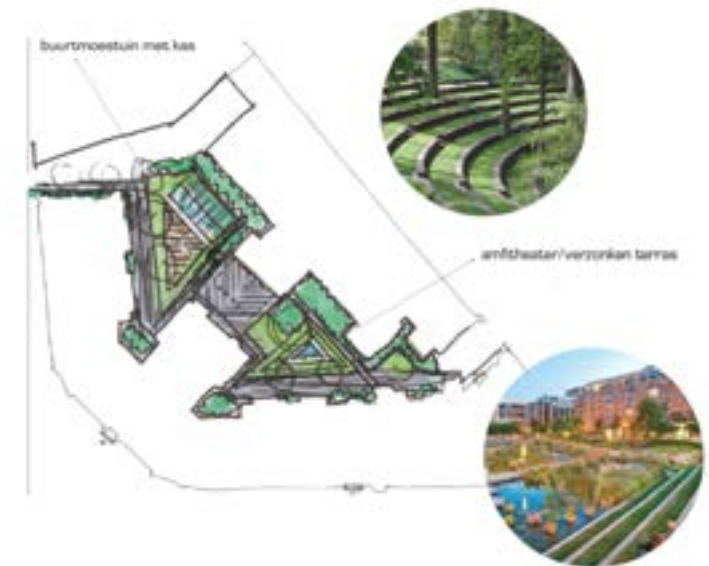
Voorzijde New World Campus

Toekomstige binnentuin New World Campus

Mogelijk concept voor binnentuin NWC door Groene Helden

Eerste schetsen voor binnentuin NWC door Groene Helden

BLOSSOM IN THE PARK

De Haagse Combinatie 'Groene Helden' van DGJ Architects & Landscapes en Wessel Tiessens Gebiedsontwikkeling met Exploitant Café Blossom zijn winnaar met een gezamenlijk plan van de door de gemeente Den Haag uitgeschreven Tender voor de ontwikkeling van het voormalige midgetgolf terrein in het Westbroekpark Den Haag.

Op 2 oktober werd bekend dat Groene Helden als eerste geselecteerd is van de 30 deelnemers met een plan 'Blossom in the Park'. In het plan realiseren we een nieuw restaurant in een parkachtige omgeving, gecombineerd met een eetbare tuin waar het draait om natuurproducten die op de menukaart terug te vinden zijn. Moestuinen en een weelderig geurende planten- en bloemenzee, het decor van Blossom in the Park waar heerlijke biologische gerechten en de beste koffie van Den Haag wordt geserveerd.

De kas en de tuin zijn duurzaam en energieneutraal ontworpen. Er wordt gebruik gemaakt van recycling, warmte-koudeopslag, gesloten watersystemen, een houtoven en zonnepanelen, naast slimme technische maatregelen. Wij laten zien dat een kas niet lelijk hoeft te zijn, maar hoort bij een parklandschap. Blossom in the Park is zorgvuldig ingepast in het parkontwerp van het Westbroekpark dat getypeerd wordt door de Engelse Landschapstijl met een moderne invulling. Met een knipoog naar het Westland en de Westlandse druiven, zijn moestuinen en geurtuinen ontworpen in een internationale parkachtige omgeving.

Inmiddels wordt er hard gewerkt aan de verdere uitwerking van het plan zodat eind volgend jaar Blossom in the Park gerealiseerd kan worden.

Vogelvluichtperspectief Blossom in the Park

Team Blossom in the Park

OVERIGE BIJENKOMSTEN / WORKSHOPS

Workshop initiatiefrijk Den Haag

Op 23 april 2015 hebben de Groene Helden een workshop gegeven en een marktkraam bezet om te vertellen over het werk van de Groene Helden bij de Zeeheldentuin en onze missie.

Wessel heeft een presentatie en een workshop gegeven waarbij ingegaan werd op de beklimming van het "ijspaleis" om als buurtinitiatief begeleiding, hulp of financiering te krijgen voor de realisatie van je initiatief.

De conclusie is dat het vooral moeilijk is om bij de juiste persoon terecht te komen in het web van de gemeentelijke organisatie en de procedures. Als je de weg weet is, is de kans groter dat een buurtinitiatief van de grond komt.

Bijeenkomst initiatievenbudget 2015

Op 17 juni in Maakhaven en op 9 september 2015 zijn er bijeenkomsten en workshops georganiseerd vanuit het initiatievenbudget Duurzaamheid door Haagse Wijken 2015, gemeente Den Haag. De Groene Helden hebben een workshopbegeleiding gegeven en zijn in contact gekomen met nieuwe groene initiatieven die wij omarmen.

Regiobijeenkomst Heel Den Haag Harkt

Op 27 november hebben we een 2e regiobijeenkomst samen met IVN Zuid-Holland georganiseerd. De bijeenkomst is in de lijn van het Symposium Groene Buurtinitiatieven die wij in april 2015 hebben georganiseerd. Het thema van de bijeenkomst: "ontstening!" Een ontmoetingstocht langs een aantal voormalig versteende plekken die zijn omgetoverd tot een groen en bloeiend buurtinitiatief. Daarna brachten we interessante belanghebbenden voor vergroening samen, zoals groene initiatiefnemers, overheden, woningbouwcorporaties, vermogensfondsen en politici. Samen ontdekten we waar we elkaar kunnen versterken voor het verder vergroenen van Den Haag.

Impressie bijeenkomsten

TOEKOMSTPLANNEN

Met de Groene Helden zijn we van plan om in 2016 verder te professionaliseren en op meerdere gebieden projecten aan te pakken en onze kennis en netwerk uit te breiden. Dit hebben we samengevat in ons jaarplan, waarvan onderstaande is opgenomen.

Jaarlijks Symposium

Ons doel is om ieder jaar een symposium te organiseren rond een bepaald thema, die we gebruiken om onze kennis en expertise in te zetten voor mensen die het nodig hebben. Dit is een goede gelegenheid om te ontdekken welke vragen er spelen bij initiatiefnemers of andere betrokken partijen. De ervaring leert dat er vaak een aantal concrete hulpvragen zijn naar aanleiding van deze symposia. Dit levert soms nieuwe opdrachten op voor de Groene Helden zelf, of zicht op bestaande projecten die we eventueel kunnen doorverwijzen naar iemand binnen ons netwerk. Het eerstvolgende symposium organiseren we mogelijk met onze Groene Helden partner IVN. Deze samenwerking heeft in 2015 geleid tot succesvolle bijeenkomsten. Afhankelijk van het thema zoeken we aansluiting met andere organisaties.

Lezingen en debatavonden

Om ook onze eigen kennis te blijven verbreden en te ontwikkelen, organiseren we het komende jaar een lezingenreeks/ debatavonden. Hiervoor kunnen we externe partijen uitnodigen, die aanvullende kennis kunnen overdragen vanuit aangrenzende disciplines. Op deze avonden vindt specifieke kennisuitwisseling plaats en ontstaan nieuwe contacten.

EUGIC 2018

Een ambitie voor de lange termijn is het naar Nederland halen van de EUGIC Award 2018 (European Urban Green Infrastructure Conference) in samenwerking

met universiteiten (WUR en TU Delft) en bijvoorbeeld Planbureau voor de leefomgeving (PBL) Den Haag.

Projecten

De Groene Helden wil naast kennisuitwisseling ook kennis toepassen in projecten. We ondersteunen bottom-up projecten en zetten nieuwe projecten op.

Projectondersteuning

Door kleine buurtprojecten te ondersteunen dragen de Groene Helden bij aan een groener en duurzamer Den Haag. Door toepassing van onze bottom-up strategie maken wij van kleinschalige initiatieven gezamenlijk grote projecten.

1. See Lab

Het project Noordwal krijgt een vervolg. De groep kunstenaars verhuist komend jaar naar een nieuw onderkomen met nieuwe uitdagingen. De Groene Helden helpen de groep kunstenaars met de verduurzaming van het pand en met de ontwikkeling van een buurttuin. Onze kennis en ons netwerk wordt ingezet om op sociaal-maatschappelijke wijze een binnentuin te ontwikkelen

2. Back2Courtyard

B2C is een initiatief dat in de Schilderswijk van Den Haag een binnentuin wil realiseren. De initiatiefnemers hebben aangegeven kennis en netwerk nodig te hebben op het gebied van organisatie en funding, die ze bij de Groene Helden kunnen vinden.

3. Zeeheldentuin

De oorsprong van de Groene Helden is te vinden in de Zeeheldentuin. Dit initiatief blijven we ondersteunen en zien we ook als voorbeeldproject voor het nieuwe 'stad maken'. De Groene Helden ondersteunen het bestuur in

het activeren van vrijwilligers, communicatie en opzetten van projecten ten behoeve van de ontwikkeling en het behoud van de tuin.

4. Parkstad IBA

Op het gebied van opleiding en kennisuitwisseling zien we samenwerkingsmogelijkheden met universiteiten en hogescholen. Momenteel hebben we goede contacten met Wageningen Universiteit, waar praktijkgerichte onderzoeken vanuit opdrachtgeverschap onderdeel is van de opleiding. Vanuit een eigen bijdrage, een eerste inzending aan IBA Parkstad is een project ontstaan waar studenten van de WUR nu invulling aan geven. De Groene Helden bieden ook in het komende jaar begeleiding en vakinhoudelijke input aan de studenten voor dit project.

Projecten Groene Helden

Naast het ondersteunen van buurtprojecten vanuit onze bottom-up strategie, gaan we door met het opzetten van (buurt)projecten. Om de continuïteit van de Groene Helden te kunnen waarborgen is financiering nodig. We zetten daarom ook projecten op waarbij een goede businesscase de basis vormt en waar we ter ondersteuning aansluiting zoeken met het bedrijfsleven, fondsen en subsidies.

5. Stichting Blossom in the Park

Om de biologische Zorgtuint van Blossom in the Park te realiseren moet het ontwerp en het bedrijfsplan nader worden uitgewerkt. Daarnaast moeten er sponsors worden gevonden die de stichting willen ondersteunen en willen we een Crowdfunding actie opzetten om een deel

TOEKOMSTPLANNEN

van de financiering te organiseren. De Groene Helden wil naast het dagrestaurant een fysieke locatie bieden voor educatiemogelijkheden, zorg en kennisuitwisseling op het gebied van permacultuur, duurzame en innovatieve technieken, voedsel en leisure. Dit doen we samen met organisaties en instellingen.

6. Pop-up park

Naar aanleiding van de regiobijeenkomst Heel Den Harkt is een idee omgezet in een Groene Helden project. Samen met Marjolijn Rijskamp, vrijwilliger van de Zeeheldentuin en Den Haag in Transitie, gaan we pop-up parken ontwikkelen om versteende delen in de stad op een ludieke, innovatieve en sociale manier te vergroenen. De Grote Marktstraat in Den Haag is een eerste zoeklocatie voor het pop-up park. Met dit statement willen we de stad laten zien hoe we om kunnen gaan met klimaatadaptatie, zoals vergroening ter vermindering van stedelijke hitte-eilanden. We vergroenen de stad door middel van verplaatsbare parken, waarin ontspanning en beweging mogelijk is, gecombineerd met technische kennis op het gebied van duurzaamheid, zoals een "oplaadboom" waar je je telefoon kan opladen.

7. Buurttuin New World Campus

De New World Campus is een belangrijke ontwikkellocatie. De ruimtelijke opgave ter plaatse betreft ook stedelijke ontwikkelingen. Dit maakt de case voor de Groene Helden juist interessant. Samen met de initiatiefnemer van de New World Campus, denken we mee aan de inrichting van de binnenplaats binnen het te ontwikkelen stedelijk netwerk. De betekenis van de buurttuin is groter naarmate de tuin beter verankerd is in de buurt, sociaal-ruimtelijk gezien. Het gaat hierbij niet alleen om het maken van een ontwerp en plan van aanpak, maar ook om het maken van een businesscase en een buurtontwikkelingsplan.

8. Klimaatplan Zeeheldenkwartier

De Groene Helden gaat in 2016 werk maken van het klimaatplan om het budget voor leefbaarheid in het Zeeheldenkwartier van de gemeente door buurtorganisaties te laten gebruiken, en zo een stap richting zelfbeheer van de wijk te zetten. Door middel van een sociaal contract tussen buurtorganisaties en -bewoners is het mogelijk om echt wat te veranderen op het gebied van groen en duurzaamheid. Zo kunnen we bijvoorbeeld samen met de bewoners een straat inrichten met geveltuintjes, of de daken en blinde gevels beplanten. Hierin willen we samenwerken met de Groene Eland en BIZ (vereniging van bedrijven in de wijk).

9. Stadstuinwinkel Groene Helden

Op lokaal niveau bieden wij een fysieke en gastvrije plek om bewoners/ initiatiefnemers te ontvangen, te verleiden om hun ideeën met ons te delen en de discussie aan te gaan om deze te realiseren. De komende maanden moet de winkel verder ingericht worden. Gekoppeld aan de website van de Groene Helden wordt de site voor de stadstuinwinkel ontwikkeld met een wisselende greep uit het assortiment. Ons aanbod van producten en diensten willen we komend jaar uitbreiden, waaronder ook kennis van procedures, regels, financiën, mensen en inhoud.

In de stadstuinwinkel kan men naast de verkoop van producten terecht voor hulp bij het aanvragen voor subsidie voor groene daken en zonnepanelen, hulp bij stadsvergroeningsprojecten, zoals buurttuinen en geveltuinten. De winkel vormt als het ware een loket waar initiatiefnemers terecht kunnen met hun vragen en ideeën.

Volgend jaar zijn we ook van plan om verder te gaan met het kweken van keukenkruiden op kleine schaal. Hier

worden dan cursussen en workshops aan gekoppeld. Op deze manier gaat het vooral om het uitwisselen van kennis en ervaring, en minder om het winstgevend produceren van planten voor de verkoop. Daarnaast is het een leuke aanvulling op het assortiment van de winkel.

Colofon

Dit verslag is gemaakt in opdracht van
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

Groene Helden

Daniel Jauslin

Wessel Tiessens

Frédérique Huijgen

Ward Maaswinkel

www.groenehelden.com

www.dgj.eu

www.tiessens.com

21 December 2015